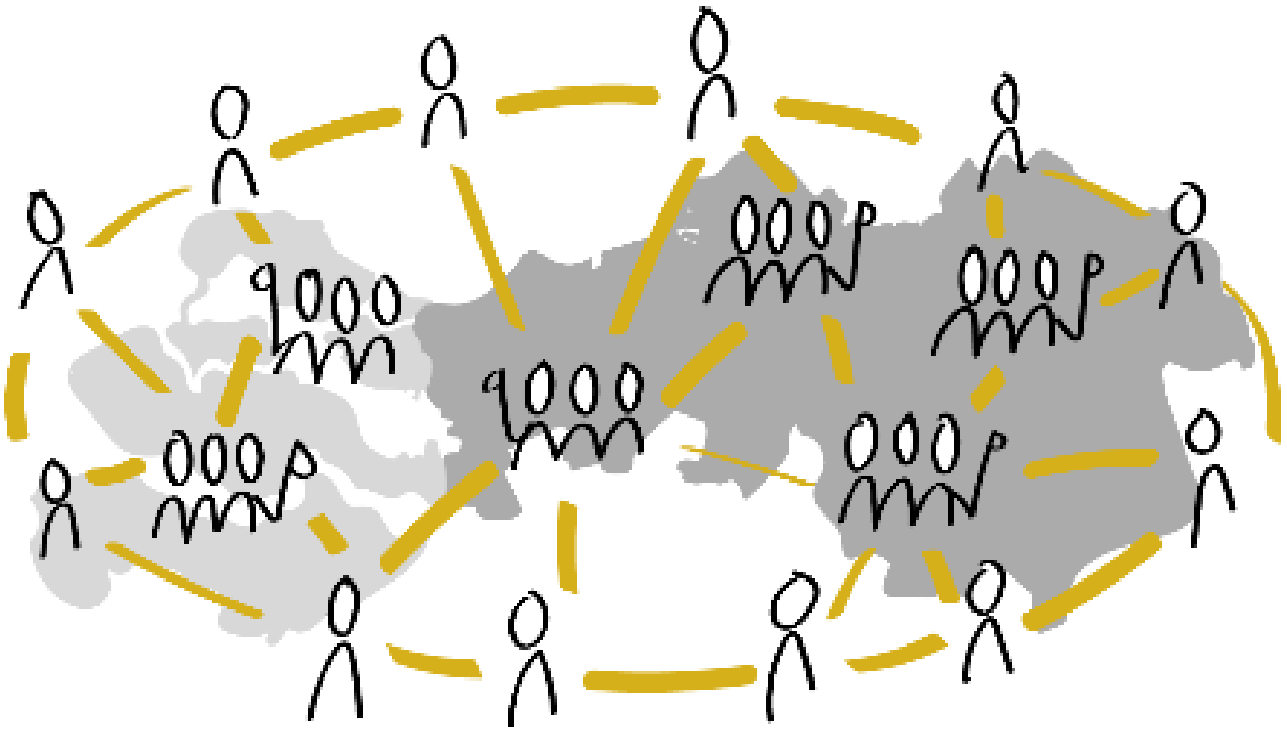

HANDREIKING GEBRUIK GEDEELDE VERKLARENDE ANALYSE IN BRABANT EN ZEELAND

Ingrid van Gool (netwerk coördinator BEN Brabant|Zeeland)

Ulrike Haers (Gz-psycholoog/Orthopedagoog Generalist)

Liesbeth van Hoof (Gz-psycholoog/Orthopedagoog Generalist)

Inhoud

Inhoud	2
1. Inleiding	3
Hoe is deze handreiking bedoeld?	3
2. Wat is een GVA?	5
Theoretisch kader	5
Het Gronings model van Molendrift	6
De betekenis van een GVA.....	6
3. Wanneer wordt een GVA ingezet?	7
Analyses bij een hulpvraag	7
Wanneer is het nodig?.....	8
4. Werkwijze	11
Aanpak.....	11
Wie doet wat.....	11
Gedragwetenschapper	12
Jeugd- en gezinsprofessional	12
Ouders en jeugdigen.....	12
Speciale expertise	13
Wat vraagt de GVA van professionals?.....	13
Inhoudelijke kennis	13
Verbinding met het verhaal van het gezin.....	14
Vakbekwaam redeneren.....	14
5. Een GVA Borgen	16
BEN werkt mee aan de juiste randvoorwaarden.....	17
Bijlage	19

1. Inleiding

De Gedeelde Verklarende Analyse (GVA) wordt op dit moment breed binnen de jeugdzorg ingevoerd. Soms lijkt het wel alsof dit als dé oplossing wordt gezien voor alle problemen die we daar tegenkomen¹. Dat is het niet. Het uitgangspunt is wel dat de gezamenlijke inzet van een verklarende analyse bijdraagt aan beter passende hulp voor jongeren en hun gezinnen.

Die hulp wordt dan namelijk niet alleen ingezet op basis van een beschrijving van het gedrag, zoals volgens Commissie de Winter nog regelmatig gebeurt², maar ook op basis van een gedegen analyse van wat er aan de hand is, welke verschillende factoren daaraan bijdragen en hoe die samenhang verklaard kan worden (werkhypothese).

Dat wordt samen met het gezin overzichtelijk in kaart gebracht. Doordat dit samen met het gezin gebeurt, ontstaat een gedeeld beeld en een gezamenlijk perspectief, wat de basis legt voor vertrouwen en een goede samenwerking³. Van daar uit beschouwd kan een verklarende analyse al gezien worden als interventie. Een ander belangrijk aspect is dat de verklarende analyse hulpverleners ondersteunt bij het vakbekwaam redeneren en voorkomen van denkfouten op grond van bias⁴.

De ambitie is dat de gedeelde verklaring bijdraagt aan:

- beter passende en tijdige hulp aan gezinnen,
- hulp die beter is van kwaliteit en korter nodig is,
- minder kinderen uit huis geplaatst

Hoe is deze handreiking bedoeld?

Deze handreiking is bedoeld als ondersteuning bij de uitvoering, de samenwerking en het met elkaar leren op dit gebied, binnen onze regio's en tussen organisaties. Die samenwerking is in meerdere opzichten van groot belang. De gezinnen waar het om gaat hebben vaak met verschillende zorgaanbieders en hulpverleners te maken. Bij gebrek aan samenwerking kunnen ze worden geconfronteerd met voortdurende verschillen in benadering en het gevoel steeds weer opnieuw te moeten beginnen. Het uitgangspunt zou daarom niet moeten zijn hoe de organisaties en regio's afzonderlijk gaan werken met de GVA, maar dat er een kring van hulpverleners is rondom het gezin

¹ Naar: [Verklarende-analyse-een-gezamenlijke-werktheorie-bij-complexe-zorgvragen.pdf \(jennoord.nl\)](#)

² Rapport 'Onvoldoende beschermd. Geweld in de Nederlandse Jeugdzorg van 1954 tot heden'. Commissie De Winter, 2019.

³ In het promotieonderzoek van De Greef (2019) wordt bijvoorbeeld aangetoond dat zo'n samenwerking of alliantie bijdraagt aan een beter behandelresultaat bij ambulante hulpverlening.

⁴ Van Leeuwen, H. & Geeraets, M. (2022). *Vakbekwaam redeneren in de jeugdhulp*. Amsterdam: Boom Uitgevers.

die met elkaar eenduidigheid, continuïteit en een gezamenlijke taal creëren. Niet alleen tussen gezin en hulpverleners, maar ook tussen de hulpverleners onderling. De kracht van het werken volgens één model is dat daarmee ook een gemeenschappelijk begrippenkader en opvattingen ontstaan over hoe we (willen) werken en hoe we de kwaliteit waarborgen. De GVA moet een ondersteunend en dynamisch document opleveren dat met het gezin meegaat gedurende hun proces van hulpverlening. Mede vanuit deze gedachten is deze handreiking geschreven.

De handreiking is niet bedoeld als voorschrift, maar als een hulpmiddel om bovenstaande ambities te realiseren en met het oog daarop goede afwegingen te kunnen maken. Iedere sector, organisatie en hulpverlener heeft daar vervolgens een eigen verantwoordelijkheid in.

Voor de handreiking hebben we gebruik kunnen maken van verschillende landelijke documenten, vooral vanuit JENNoord (Jeugd Expertise Netwerk Noord-Nederland). Ook de suggesties van de klankbordgroep die betrokken was bij het opstellen van deze handreiking zijn belangrijk geweest⁵. De inhoud van de handreiking zal waar nodig worden aangepast naar aanleiding van nieuwe ervaringen en ontwikkelingen, zoals de uitkomsten van verschillende onderzoeken die momenteel worden uitgevoerd, landelijk maar ook vanuit BEN.

We gaan eerst in op wat een GVA is en welke modellen er zijn. In Brabant en Zeeland hebben we gekozen voor het Gronings model van Molendrift. Daarna beschrijven we hoe we de GVA willen uitvoeren in onze regio's. We eindigen met wat nodig is voor een goede implementatie en kwaliteitsborging.

⁵ Zie bijlage

2. Wat is een GVA?

Een Gedeelde Verklarende Analyse is een manier om met ouders en waar mogelijk jeugdigen⁶ een proces te doorlopen om tot een gezamenlijke verklaring te komen voor de problemen waarvoor hulp gevraagd wordt. Daarbij wordt gebruik gemaakt van wetenschappelijke kennis van wat belangrijk is, weergegeven in een model. Bij de analyse staat niet alleen het ouder-kind probleem centraal met aandacht voor alle leden van het gezinssysteem, maar ook de omgeving, zoals het netwerk, de school en de hulpverlening. En er wordt niet alleen gekeken naar de problemen, maar ook naar wat goed gaat en wat daarop van invloed was en is. De verklarende analyse leidt tot een gedeeld, samenhangend en goed onderbouwd beeld van de patronen die de probleemsituatie in stand houden en wat zou kunnen helpen om die patronen te doorbreken.

Theoretisch kader

Bij complexe situaties zoals waar het hier om gaat, is een analyse van de vraag en de klachten niet voldoende. De vraag ‘waarom is dit aan de hand en wát houdt het in stand’ staat in deze situaties voorop. Ze vragen om een gedegen analyse, waarbij gebruik kan worden gemaakt van bestaande theorieën. Boelhouwer, Loykens en Van Geert beschrijven een (breed gevalideerd) analytisch raamwerk vanuit de theorie van de Complexe Dynamische Systemen⁷. Het gaat uit van de gedachte dat allerlei onderdelen van een systeem elkaar voortdurend beïnvloeden. Voorbeelden daarvan zijn emoties, cognities, normen en waarden, bedoelingen en gedragingen van de personen die met elkaar omgaan. Kenmerkend voor die systemen is dat de onderdelen zelf organiserend zijn en leiden tot zichzelf in stand houdende toestanden door de tijd heen. Dat betekent onder meer dat de eigenschappen van de situatie in zijn geheel niet zomaar kunnen worden teruggebracht tot eigenschappen van de afzonderlijke onderdelen. De samenhang ertussen staat voorop. Een ander kenmerk is dat het de individuen in zo’n systeem meestal niet lukt om de situatie van binnenuit te veranderen. Het patroon is, dat de betrokkenen toch steeds weer terugkeren naar hoe het was. Samen onderzoeken welke interacties tussen de verschillende onderdelen de situatie in stand houden is dan ook een voorwaarde om die uiteindelijk ook te doorbreken. Daarbij is niet alleen het resultaat, maar ook het proces zelf essentieel: het met elkaar komen tot nieuwe inzichten.

⁶ De richtlijn ‘Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp’ (pag. 19), gaat ervan uit dat kinderen al vanaf ongeveer 6 jaar betrokken kunnen worden: “Aan de mening van zulke jonge kinderen wordt een passend gewicht toegekend”. (Artikel 12 Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind).

⁷ Boelhouwe, M., Loykens, L. & Van Geert, P. (2024). De toeslagen affaire en andere problemen: De verklarende analyse vanuit Complex dynamisch systeemperspectief. In: *Jeugd in ontwikkeling*. Zie ook: Van Geert, P. (2008). Dynamische Systeemtheorie in ontwikkeling. In: Knorth, E.J. e.a. *De ontwikkeling van kinderen met problemen: gewoon anders*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant (pp. 28-44).

Het Gronings model van Molendrift

Om die patronen te kunnen analyseren en in kaart te brengen, zijn verschillende modellen ontwikkeld, zoals de Verklarende Analyse, ontwikkeld door Hilde Tempel & Laura Geesing (Accare), het 7-factorenmodel van Marca Geeraets & Harrie van Leeuwen (Bureau Peers) en de Gedeelde Verklarende Analyse, Samen1Analyse, ontwikkeld door Ellen Loykens (Molendrift).

In Noord-Brabant en Zeeland is gestart met de GVA naar aanleiding van verscherpt toezicht op de jeugdbescherming/jeugdhulpregio's in Brabant. Het Rijk stelde daarvoor de middelen beschikbaar. Aan BEN werd gevraagd het projectleiderschap op zich te nemen, waarbij vervolgens ook Zeeland betrokken werd. Er is gekozen voor één model, het Gronings model van Molendrift. Het kiezen voor één model is nodig om de continuïteit, eenduidigheid en kwaliteit voor de gezinnen met elkaar te kunnen blijven bewaken, zoals hiervoor al is beschreven.

De betekenis van een GVA

Een GVA is niet iets nieuws. Er is veel overlap met al bekende methoden, zoals de handelingsgerichte diagnostiek, het hypothesetoetsend model, casusconceptualisatie of de holistische theorie. De resultaten van de GVA kunnen ook gezien worden als een ideografische theorie of als een integratief of samenhangend beeld. De vraag kan dan zijn wat de GVA daar eigenlijk aan toevoegt: wat maakt dat het meer is dan 'oude wijn in nieuwe zakken'?

Belangrijk is:

- dat een GVA samen met ouders en jeugdigen⁸ wordt opgesteld waarbij hun hulpvraag, geformuleerd in hun taal, het gemeenschappelijke uitgangspunt is. Zij zijn (mede-) eigenaar van het document;
- dat het model leidt tot een gezamenlijk gedragen verklarende (werk)hypothese van wat er aan de hand is en wat de functie of betekenis is van de klachten in het grotere geheel;
- dat diagnostisch onderzoek onderdeel kan zijn van dit proces, in plaats van andersom;
- dat in de analyse uitdrukkelijk ook de hulpverleningsgeschiedenis en wat daar wel en niet bij heeft gewerkt, onder andere volgens ouders en jeugdigen zelf, wordt meegenomen om de huidige situatie te kunnen begrijpen
- dat de verklaring voor het ontstaan van de problemen en het voortbestaan daarvan de vorm heeft van een hypothese die gedurende de hulpverlening kan worden getoetst, op grond van nieuwe ervaringen kan worden bijgesteld en zo actueel blijft;
- dat de GVA uitnodigt tot samenwerking en eenduidigheid tussen hulpverleners over organisaties heen en daardoor zorgt voor continuïteit.

Het gebruik van een Verklarende Analyse is opgenomen in de Richtlijn Uithuisplaatsing en terugplaatsing en Samen met ouders en kinderen beslissen over passende hulp.

⁸ Kinderen zijn altijd betrokken bij een dergelijke analyse, samen met de ouders of apart, tenzij er een reden is om daarvan af te wijken (Bron: Richtlijn Samen met ouders en kinderen beslissen over passende hulp).

3. Wanneer wordt een GVA ingezet?

Tijdens een expertmeeting⁹ vanuit BEN op 13 oktober 2023 is met een aantal collega's stilgestaan bij hoe en wanneer we een GVA in onze regio's willen inzetten. Daarbij is ook gekeken naar enerzijds de meerwaarde van die inzet en anderzijds de haalbaarheid voor de hulpverleners en de betrokken gezinnen in de praktijk. Het is niet mogelijk en ook niet zinvol om in alle gevallen een GVA uit te voeren. En het is ook belangrijk dat tijdig wordt geconstateerd in welke situaties een GVA nodig is. Wanneer en waarom kies je daar dan voor, samen met ouders en jeugdigen of binnen je organisatie? De conclusies uit deze meeting zijn hier uitgewerkt.

Analyses bij een hulpvraag

In het algemeen is het belangrijk om bij hulpvragen de volgende stappen te doorlopen, elk met hun eigen analyse¹⁰:

1. **Vraag- en klachtenanalyse**, gericht op een verheldering van klachten en hulpvragen (JENN). De vraag achter de vraag en de betekenis voor de client worden verhelderd¹¹. Bij een licht probleem of preventie kan de keuze voor een benadering na deze analyse al duidelijk zijn.
2. **Probleem- en krachtenanalyse**, gericht op een overzicht en ordening van de problemen, risicofactoren en beschermende factoren wat betreft de jeugdige en diens systeem. Bij enkelvoudige problemen zijn deze en de voorgaande stap vaak voldoende om te kunnen kiezen voor een passende interventie
3. **Verklarende analyse** met als eindresultaat gezamenlijke en getoetste hypothesen over het ontstaan, in stand blijven, versterken en verminderen van de problemen. Deze stap is na de voorgaande twee nodig bij complexe, meervoudige problematiek of een vermoeden daarvan. In deze situaties kan op grond daarvan een passende aanpak worden geformuleerd.

Het onderstaande model geeft een schematische weergave van de verschillende analyses:¹²

	Hulpvraag in kaart	Aanleiding voor hulp zoeken (waarom nu?)	Aard en ernst van de problemen	Bevorderende factoren (gezin en jeugdige en bredere context)	Risicofactoren (gezin en jeugdige en bredere context)	Werktheorie over samenhang en verandermogelijkheden
Vraaganalyse	✓					
Probleem – en krachtenanalyse	✓	✓	✓	✓	✓	
Verklarende analyse	✓	✓	✓	✓	✓	✓

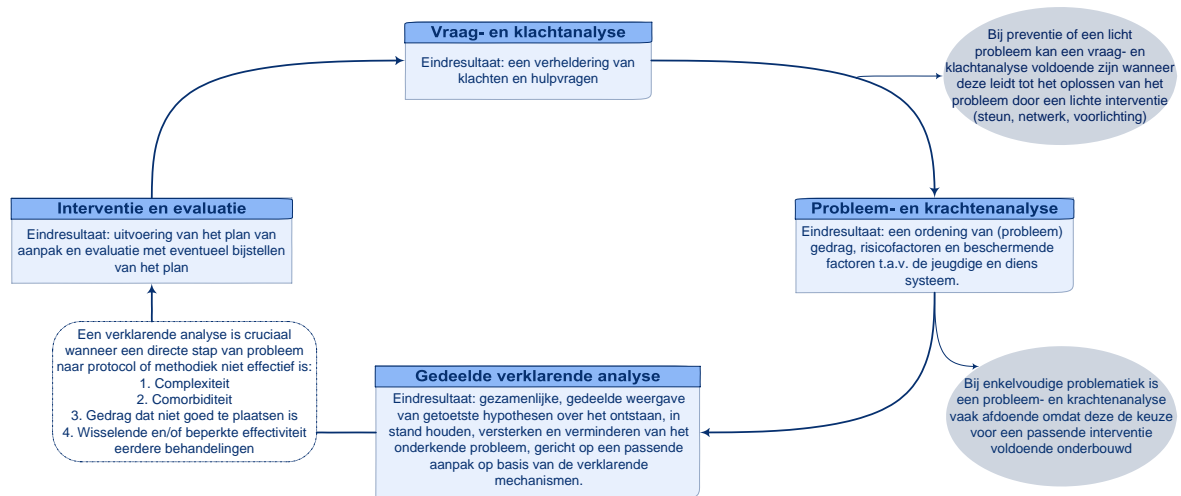
⁹ Zie bijlage

¹⁰ [Werkkaart Verklarende Analyse \(jennoord.nl\)](#)

¹¹ De Vries, S. (2023). In één keer goed! Praktijkonderzoek Stichting Jeugd Noord-Veluwe.

¹² Uit: de verklarende analyse: een gezamenlijke 'werktheorie' bij complexe zorgvragen. C4youth, JENN, Kenniswerkplaats Jeugd Friesland. [verklarende-analyse-een-gezamenlijke-werktheorie-bij-complexe-zorgvragen.pdf \(rug.nl\)](#)

Het cyclisch proces wordt weergegeven in onderstaande werkkaart¹³:

Wanneer is het nodig?

De vraag is vervolgens wanneer problematiek complex en meervoudig is, ofwel, wanneer een verklarende analyse nodig is. Daarbij is een onderscheid te maken in:

- **Probleemkenmerken**, b.v. bij complexe, meervoudige en hardnekkige problematiek, als op meerdere terreinen hulp nodig is of als te onduidelijk is wat er speelt om te kunnen besluiten over passende hulp. Er zijn bijvoorbeeld hardnekkige patronen die de ontwikkeling belemmeren zoals bij vastgelopen situaties, recidiverende problemen en intergenerationele problemen. De GVA helpt dan specifiek bij het ontwarren en formuleren van een gezamenlijke verklaring van de samenhang.
- **(Cliënt- en hulpverlenings-)systeemkenmerken**, b.v. als het voor hulpverleners moeilijk is om de aansluiting te vinden bij ouders en jeugdigen of om tot een gezamenlijk uitgangspunt te komen, of als ouders en jeugdigen ervaren dat ze door de hulpverlening onvoldoende gehoord of passend ondersteund worden. Ook hier kunnen vastgelopen situaties een aanwijzing zijn. De GVA kan dan helpen om samen een beeld te vormen van wat er aan de hand is en daarmee een goede aansluiting te vinden en samenwerking of alliantie tot stand te brengen. Dit is een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van de hulp.
- **Hulpverleningskenmerken**, b.v. als het (klacht)gedrag niet goed te plaatsen is of voor hulpverleners niet duidelijk is wat de best passende hulp is, als er al veel hulp is geweest die niet voldoende heeft opgeleverd. Dit is met name belangrijk als er te weinig bekend is over al eerder verleende hulp of diagnostiek en wat daarbij wel of niet gewerkt heeft. Een ander belangrijk voorbeeld is als de situatie de mogelijkheden van één organisatie

¹³ <https://jennoord.nl/jennthemas/verklarende-analyse/>

overstijgt en er meerdere hulpverleners betrokkenen zijn. Een verklarende analyse levert dan een belangrijke bijdrage aan het (samen)werken vanuit een samenhangende visie op wat nodig is. Daarmee kan gebrek aan effectiviteit vanwege versnipperde zorg worden voorkomen. Een laatste voorbeeld is als meer trajecten op verschillende domeinen, zoals schuldsanering, onveiligheid in het gezin en dreigende schorsing op school: wat heeft dan voorrang? Welke volgorde past?

- **Als een interventie ingrijpende gevolgen zal hebben voor het gezin**, zoals bij de gedachte aan een OTS, uithuisplaatsing, overplaatsing, een gesloten plaatsing, plaatsing buiten de regio of bij crisisplaatsing¹⁴. Met ondersteuning van de GVA kan dan kritisch gekeken worden naar de vraag wat de reden is om daartoe over te willen gaan en wat op dat moment nog meer aan hulp mogelijk is om die interventie te voorkomen ofwel betekenis kan geven binnen een breder aanbod van hulp.
- **Ter voorkoming van een crisis, of gedurende de crisiszorg** zodra de acute onveiligheid is afgenomen. Zolang er sprake is van acute onveiligheid heeft het ombuigen van de onveiligheid voorrang en voor dat moment zijn andere modellen beter passend.

Bij een aantal van deze situaties wordt een GVA ingezet als er al sprake is van hulpverlening. In andere situaties moet een GVA al worden overwogen bij de Toegang. In het laatste geval gaat het om het belang van vroegsignalering, zoals het tijdig onderkennen van belangrijke aanwijzingen voor complexe problematiek¹⁵, zodat passende hulp op tijd wordt ingezet (*matched care* i.p.v. *stepped care*).

¹⁴ Hierbij moet een onderscheid worden gemaakt tussen acute onveiligheid en structurele onveiligheid. In het eerste geval zal de focus allereerst liggen bij het herstellen van een minimale veiligheid. Waarbij wat vanuit eerdere GVA als helpend naar voren is gekomen benut kan worden.

¹⁵ Bijvoorbeeld met behulp van:

- Hulpmiddelen bij het vroegtijdig onderkennen van de voorlopers van psychopathologie, zoals: [A systematic review of transdiagnostic risk and protective factors for general and specific psychopathology in young people - PubMed \(nih.gov\)](#)
- Criteria van Rutter
- ACE's

Een verklarende analyse staat niet op zichzelf maar maakt onderdeel uit van een proces zoals weergegeven in de hulpverleningscyclus hieronder:

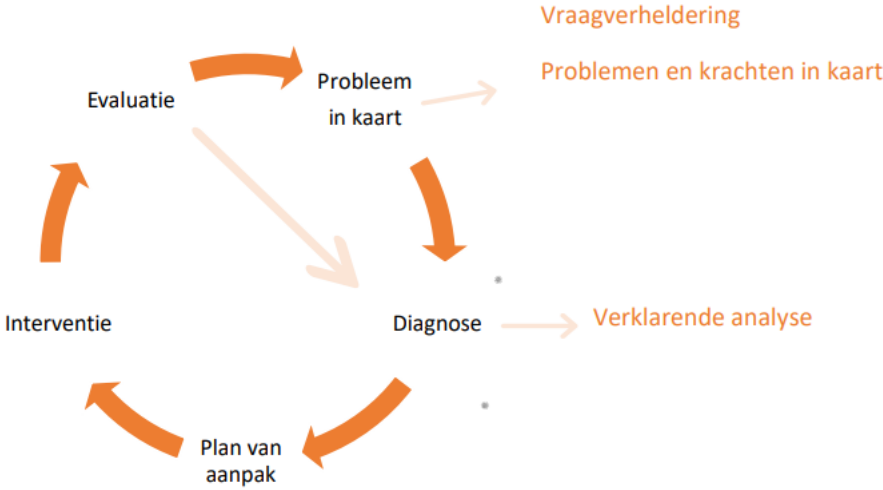

Fig. 1 Plaats van de verschillende ‘analyses’ in het hulpverleningsproces

Figuur 1 Bron: ¹De verklarende analyse: een gezamenlijke ‘werktheorie’ bij complexe zorgvragen. C4youth, JENN, Kenniswerkplaats Jeugd Friesland.

De eerste stappen, die van vraagverheldering en het in kaart brengen van problemen en krachten zijn vergelijkbaar met een screening of triage. Een triage vraagt van de professional dat die de goede vragen kan stellen, op de hoogte is van bekende belangrijke eerste signalen en daarbij een onderscheid kan maken tussen een gewone en een zorgelijke ontwikkeling, dat die patronen in klachten en problemen herkent (bijvoorbeeld weet welke klachten vaak samen voorkomen), inzicht heeft in de meest voorkomende oorzaken ervan en weet wanneer een GVA nodig is. Hierbij kan de professional gebruik maken van verschillende richtlijnen¹⁶.

In de praktijk van complexe situaties zien we dat er vaak al veel gegevens beschikbaar zijn, bijvoorbeeld uit diagnostisch onderzoek, waar gebruik van kan worden gemaakt. Er kan gedurende dit proces ook gekozen worden voor diagnostisch onderzoek in de vorm van een observatie, handelingsgerichte diagnostiek, psychiatrische diagnostiek, medisch of paramedisch onderzoek, kind- en/of systeemgericht onderzoek. Daarmee kunnen bepaalde hypothesen worden getoetst. De gegevens hieruit worden meegenomen in de analyse en kunnen worden ondergebracht in het GVA-model. Dat helpt om tot maximale multidisciplinaire eenduidigheid te komen.

¹⁶ Zoals de Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming, JGZ richtlijnen, Kenniscentrum kpj.

4. Werkwijze

Aanpak

Bij een verklarende analyse gaat het primair om het gesprek tussen de hulpverlener, ouders, jeugdige en eventuele andere betrokkenen. Dat gesprek heeft als doel om de situatie waarbij hulp nodig is overzichtelijk en in gezamenlijke taal in kaart te brengen. Er kan voor gekozen worden om hieraan voorafgaand al bekende gegevens vanuit het dossier te noteren, bijvoorbeeld in een tijdlijn, en die vervolgens te checken bij het gezin: “Klopt dit nog?”.

De hulpvraag en wat daarbij een rol speelt en op elkaar inwerkt wordt tijdens het gesprek zo concreet mogelijk verkend, geformuleerd en binnen het model geplaatst. Dat zorgt voor een overzicht van de verschillende factoren en interactiepatronen die van invloed zijn en hoe die de problemen in stand houden of juist kunnen verbeteren. Op grond daarvan kan vervolgens een plan van aanpak worden gemaakt dat aansluit bij deze interactiemechanismen. Het open gesprek staat centraal. Het model zelf is niet meer dan een middel om de uitkomst visueel te maken, het is nooit afvinklijst of een doel op zichzelf.

Als er al eerder een GVA is gedaan vormt die altijd het uitgangspunt om op verder te gaan: er wordt dan getoetst wat er nog klopt en wat op voortschrijdend inzicht aangepast moet worden. Het is dus belangrijk dat hulpverleners bij de start van de hulpverlening altijd vragen of er al eerder een GVA is gedaan.

Bij de uitvoering van de GVA is het belangrijk om vast te houden aan de belangrijkste uitgangspunten en werkzame factoren. Een onvollledige analyse of een analyse waarbij onvoldoende tijd is genomen voor gezamenlijke verdieping zal niet voldoen in situaties waarin dat wel nodig is. Er is dus altijd aandacht nodig voor deze randvoorwaarde.

Wie doet wat

Er zijn in Noord-Brabant en Zeeland meerdere professionals opgeleid om een GVA te kunnen doen. Het gaat om jeugd- en gezinsprofessionals en gedragswetenschappers uit verschillende werkgebieden (Toegang, jeugdbescherming, ambulante teams, zorgaanbieders). Er zijn nuanceverschillen in hoe de taken op dit moment binnen de verschillende organisaties zijn verdeeld. Een algemeen uitgangspunt daarbij moet zijn dat professionals op sommige onderdelen, namelijk daar waar complexe besluiten moeten worden genomen, ook bevoegd zijn, d.w.z.: BIG- of SKJ-geregistreerd.

Naast kennis en deskundigheid op inhoud vraagt de GVA om vaardigheden op het gebied van gespreksvoering en analyserend vermogen. Op de verschillende onderdelen van de GVA verschillende de benodigde expertises. Volgens JENNoord¹⁷ vraagt bijvoorbeeld elke van de drie stappen in het totale proces om een toename aan competenties en daarmee aan bevoegd- en bekwaamheden.

Bij onvoldoende bekwaamheid is het volgens hen nodig om samenwerking te zoeken met professionals die aantoonbaar meer bevoegd en/of bekwaam zijn. Daarbij wordt ook het belang

¹⁷ [Werkkaart Verklarende Analyse \(jennoord.nl\)](http://WerkkaartVerklarendeAnalyse(jennoord.nl))

genoemd van eigen tegenspraak organiseren in de vorm van een kritische mee- of tegendenker gedurende het proces om een brede blik en daarmee de kwaliteit te waarborgen. Op grond hiervan verdient een multidisciplinaire aanpak de voorkeur, waarbij de gedragswetenschapper en jeugd- en gezinsprofessional samenwerken. De jeugd- en gezinsprofessional richt zich dan met name op de vraagverheldering en de probleem – en krachtenanalyse. Hij of zij bespreekt met het gezin bovendien de thema's die belangrijk zijn voor de GVA. De jeugd- en gezinsprofessional is vaak al bekend bij ouders en jeugdigen of is de belangrijkste contactpersoon tijdens de voortzetting van de hulp.

Gedragswetenschapper

De gedragswetenschapper is vanuit het hulpverlenersperspectief verantwoordelijk voor de analyse en de verklaring die daaruit voortkomt in de vorm van een integratief beeld, en coacht het totale proces waar nodig. In dit stadium is bewust klinisch en vakbekwaam kunnen redeneren belangrijk waarbij hypothesen worden getoetst aan de situatie en de laatste stand van kennis op deze gebieden.

Jeugd- en gezinsprofessional

Sjoek de Vries concludeert in haar onderzoek dat betrokkenheid van de jeugd- en gezinsprofessional bij het toetsen van hypothesen met het gezin waardevol is, omdat dat bijdraagt aan leren, zoals welke vragen tijdens de eerste twee stappen van het proces belangrijk zijn¹⁸. Het is over het algemeen ook nodig dat een gedragswetenschapper meekijkt na iedere stap in het model om samen te beoordelen of een volgende stap wel of niet nodig is. De jeugd- en gezinsprofessional en gedragswetenschapper kunnen de gesprekken samen voeren als de situatie vraagt om hun verschillende deskundigheden en ze kunnen ervoor kiezen om de informatie samen te verwerken in het model. Een belangrijk voordeel van deze samenwerking is, vooral als pas gestart is met het gebruik van de GVA, dat samen geleerd wordt, bijvoorbeeld wat belangrijke vragen zijn, hoe het gesprek het beste kan worden gevoerd en analyses samen kunnen worden gemaakt. Als de vraagverheldering en de probleem – en krachtenanalyse signalen of vermoedens van ernstige ontwikkelingsproblemen oproepen of om te beoordelen of nader diagnostisch onderzoek nodig is, is altijd actieve betrokkenheid van een gedragswetenschapper nodig.

Op drie plaatsen in Noord-Brabant is een pilot afgesproken om een goede taakverdeling tussen (HBO-opgeleide) jeugd- en gezinsprofessionals en (wo-opgeleide) gedragswetenschappers te onderzoeken. Met de inzichten daaruit zal het bovenstaande t.z.t. mogelijk worden aangepast.

Ouders en jeugdigen

Voorop staat dat de hulpvraag en het verhaal van ouders en jeugdigen het vertrekpunt zijn voor de verdere analyse die vervolgens samen met hen wordt gemaakt. De professional voegt tijdens dit proces de eigen professionele kennis en denkkraft toe. Zo ontstaat een integratie van ervaringskennis en professionele kennis. Dit vraagt van de professional om de eigen verwachtingen en ideeën uit te kunnen stellen en eerst te toetsen aan die van ouders en jeugdigen. Zij zijn de eigenaars van het resultaat. Als het goed is komen zij zo samen tot een gedeelde werktheorie en daaruit volgend tot een gedeelde en onderbouwde keuze voor een of meer interventies. Analyses die

¹⁸ De Vries, S. (2023). *In één keer goed, met vakmanschap als fundament. Praktijkonderzoek naar de ervaren bevorderende en belemmerende factoren bij het werken met een Verklarende Analyse in de Centra Jeugd en Gezin Noord-Veluwe*. Eindopdracht Master Social Work & Innovation.

niet samen zijn gemaakt of waarbij de betrokkenen zichzelf en hun eigen situatie niet herkennen zijn over het algemeen weinig nuttig¹⁹.

Speciale expertise

Tijdens het proces kan speciale expertise nodig zijn in de vorm van consultatie of actieve participatie. Daarbij gedacht kan worden aan een systeemtherapeut, een aandachtfunctionaris kindermishandeling, een sociaalpsychiatrisch verpleegkundige of een arts. In sommige organisaties is standaard een psychiater betrokken. Er wordt ook gekeken naar de mogelijkheid om regionaal of bovenregionaal een pool van deskundigen te realiseren met veel ervaring op het gebied van de GVA, die speciaal ingezet kunnen worden bij de meest complexe situaties of als om een onafhankelijke deskundige wordt gevraagd.

Wat vraagt de GVA van professionals?

Voor het maken van verklarende analyse is vakkennis nodig, maar net zo belangrijk zijn de communicatieve en relationele vaardigheden²⁰.

Sjoek de Vries (2023) concludeert op grond van literatuur- en praktijkonderzoek dat de verklarende analyse onder meer vraagt om specialistische inhoudelijke en diagnostische kennis op minimaal w-niveau:

- 1. Kennis** om het **model** waarmee het beslissingsproces wordt doorlopen op een verantwoorde manier te kunnen gebruiken.
- 2. (Meta-)kennis van onderzoeksmiddelen en behandelingsinterventies** om een juiste keuze te kunnen maken voor het gebruik ervan.
- 3. Inhoudelijke kennis**, minimaal van ontwikkelingspsychologie, gedragingen en gedragsindelingen, symptomen en syndromen, systeemtheorie en veroorzakende en beïnvloedende factoren. Inhoudelijke kennis van richtlijnen en interventies. Herkennen van interactiepatronen, relevant bij het verklaren van gedrag

Er mag echter van worden uitgegaan dat de eerste en derde hiervan ook gelden voor jeugd- en gezinsprofessionals. Het goed doorlopen van het beslissingsproces vraagt echter ook om kennis van en ervaring met het hypothesetoetsend model. Dat is een belangrijk onderdeel van de opleiding van gedragswetenschappers.

Inhoudelijke kennis

De inhoudelijke (vak)kennis heeft betrekking op:

- Hoe ontwikkelen kinderen zich over het algemeen, wanneer is hun ontwikkeling in gevaar en welke factoren zijn bedreigend of juist helpend. Wat zijn de meest voorkomende problemen in de kindertijd en adolescentie. Welke komen vaak samen voor (patronen herkennen) en waardoor worden ze veroorzaakt of in stand gehouden.

¹⁹ Uit: [verklarende-analyse-een-gezamenlijke-werktheorie-bij-complexe-zorgvragen.pdf \(rug.nl\)](#)

²⁰ Uit: [Verklarende-analyse-een-gezamenlijke-werktheorie-bij-complexe-zorgvragen.pdf \(jennoord.nl\)](#)

- Wat zijn de meest voorkomende opvoedingsproblemen wat heeft een opvoeder in dat geval nodig.
- Hoe leiden verschillen in behoeften en denkbeelden van mensen tot een spanningsveld en zo tot interactie- of relatieproblemen. Welke patronen kunnen dan ontstaan in een gezins- of opvoedingssysteem.
- Wat is de invloed van de hulpverleningsgeschiedenis op de ontwikkeling van een jeugdige en de houding van een gezin? Was er veel discontinuïteit in de vorm van versnipperde hulpverleningstrajecten, verschillende doorplaatsingen of verschillende opvattingen over wat er aan de hand was en moest gebeuren? Was er vertrouwen en eigen regie of juist verwarring en onmacht? Welke ervaringen waren belangrijk?
- Hoe stel je problemen en krachten vast: welke vragen zijn relevant, welke onderzoeken of instrumenten zijn nodig.
- Welke interventies of behandelingen zijn passend, mede uitgaande van vakinhoudelijke richtlijnen en in welke volgorde.

Verbinding met het verhaal van het gezin

De professional moet deze algemene vakkennis vervolgens ook kunnen verbinden met het unieke verhaal van iedere jeugdige en zijn gezin. Dat vraagt behalve tijd en ruimte om dit te kunnen uitvoeren ook oprechte interesse voor dat unieke verhaal, actief en met een open blik kunnen luisteren en relevante vragen kunnen stellen. Aan de hand daarvan wordt de algemene vakkennis ingekleurd en ontstaat een beeld van de samenhang van factoren in deze specifieke situatie. Niet alleen bij de professionals maar ook voor het gezin zelf en andere betrokkenen.

Vakbekwaam redeneren

Van een professional die met het gezin een verklarende analyse maakt mag verwacht worden dat die vakbekwaam kan redeneren. Dat vraagt om voortdurend toetsen van eerste indrukken en vooronderstellingen, bij zichzelf, bij ouders en kinderen en waar nodig bij andere deskundigen. Daarmee wordt voorkomen dat ideeën over en verklaringen voor een situatie te snel voor waar worden aangenomen. Hierbij is de samenwerking tussen een jeugd- en gezinsprofessional en gedragswetenschapper noodzakelijk.

Gebruik van het model

Bij de uitvoering van de GVA wordt gebruik gemaakt van het Groningse model, ontwikkeld door Molendrift. Er is zowel een Wordversie als een digitale tool (Samen1plan) beschikbaar. Het model is ondersteunend bij het in kaart brengen, gebruikmaken en toetsen van belangrijke informatie; het invullen ervan is nooit een doel op zichzelf. De uitkomst ervan is een 'situatiediagnose', een overzichtelijk weergegeven integratief beeld van de situatie waar het plan van aanpak op gebaseerd wordt.

Op grond van latere bevindingen kan het document vervolgens steeds en waar nodig worden aangepast. Bijvoorbeeld als zou blijken dat de eerder gestelde hypothesen niet voldoende kloppen of als er belangrijke nieuwe ontwikkelingen zijn die moeten worden meegenomen.

Het ingevulde model is primair eigendom van ouders en kinderen. Zij kunnen aan de hand hiervan het overzicht behouden en samen met betrokken hulpverleners de rode lijn van het proces bewaken. Waar het model samen wordt ingevuld en indien nodig wordt aangepast, wordt ook samen geleerd. In verband hiermee is het belangrijk dat het model met hen gedeeld wordt, ofwel digitaal via de tool, ofwel op een andere manier. Hetzelfde geldt voor het delen van de informatie met andere of toekomstige betrokkenen. Daarvoor gelden de gebruikelijke privacyregels.

Er zijn verschillende voor- en nadelen bij het gebruik van de Wordversie of de digitale tool. Vanuit BEN wordt samen met de regio's bekeken wat de voorkeur heeft en welke alternatieven denkbaar zijn om de nadelen van elke versie te verminderen.

Toepassing in specifieke situaties

In grote lijnen wordt de GVA op dezelfde wijze uitgevoerd bij verschillende hulpvragen of verschillende ouders en kinderen. Daarbij zullen altijd aanpassingen zijn, passend bij die ouders en kinderen maar ook passend bij de stijl van werken van de hulpverlener. In alle gevallen is het belangrijk dat de bedoeling van de GVA en de kern van de aanpak overeind blijft. Voor specifieke doelgroepen kunnen specifieke aanpassingen nodig zijn. Genoemd zijn:

- **Situaties van complexe scheidingen.**
In deze situatie kan een overweging zijn of het mogelijk / wenselijk is om met beide ouders tegelijk aan tafel te gaan. Dat verdient wel de voorkeur. Hetzelfde geldt voort de vraag of er met één format gewerkt kan worden of met twee verschillende.
- **Specifieke doelgroepen zoals ouders of jeugdigen met een verstandelijke beperking.**
In alle gevallen, maar zeker als er sprake is van een lichte of zwaardere complexe beperking is aanpassing van het taalgebruik noodzakelijk. De algemene regel mis dat de taal van ouders en jeugdige wordt gebruikt. Zowel tijdens het gesprek als in de manier waarop het format wordt ingevuld. Daarvoor, maar niet alleen in deze gevallen, is het nodig de tekst van het format op maat aan te passen.
- **Hulp in gedwongen kader.**
In deze situaties vormt niet alleen de hulpvraag van ouders en jeugdigen het uitgangspunt, maar ook de opdracht die is verbonden aan de opgelegde maatregel.
- **Culturele diversiteit en achtergronden.**
In situaties van culturele diversiteit kunnen onderdelen van het Culturele Interview van psychiater en psychotherapeut H. Rohlof (2002) gebruikt worden. Dit interview is gericht op het stellen van een (psychiatrische) diagnose, maar bevat vragen die ook bij het opstellen van een GVA behulpzaam kunnen zijn. Daarnaast geldt wat algemeen geldt: het belang van goed luisteren en doorvragen.

5. Een GVA Borgen

Een goede borging van een GVA is voorwaarde voor een geslaagd gebruik ervan. Er lopen momenteel onderzoeken om tot een wetenschappelijke onderbouwing ervan te komen en naar de uitwerking en randvoorwaarden. De uitkomsten ervan zijn nog niet beschikbaar. We zitten wat dit betreft nog middenin een ontwikkeltraject waarbij al het een en ander bekend is maar veel ook nog niet.

In onze jeugdhulpregio's en organisaties zijn we gestart met het scholen in het Gronings model van Molendrift. Verschillende organisaties zijn actief aan het onderzoeken hoe ze een GVA willen uitvoeren en een plek willen geven in hun werkprocessen; de ene is daar verder in dan de andere. Er wordt daarin ook samengewerkt en van elkaar geleerd.

Voor borging binnen de organisatie en samenwerking tussen hulpverlenende organisaties om het gezin heen zijn een gezamenlijke visie, taal en aanpak belangrijk, in elk geval op het niveau van de jeugdhulpregio's. Om succesvol te kunnen veranderen zijn deze aspecten nodig, maar ook duidelijkheid over ieders belang, het plan, middelen en competenties (zie afbeelding van Knoster):

Daarbij kan gebruik worden gemaakt van wat al bekend is op dit gebied zoals het belang van:

- vooraf in kaart brengen wat belemmerende en bevorderende factoren, kansen en bedreigingen zijn voor de uitvoering van een GVA door professionals;
- in kaart brengen van de randvoorwaarden en steun voor het realiseren daarvan;
- nagaan hoe de werkwijze ingepast kan worden in de gebruikelijke werkprocessen, systemen en structuren en wat er moet en kan veranderen;
- ervoor zorgen dat materialen toegankelijk (en beschikbaar) zijn;
- zo concreet mogelijk zijn: wie gaat wat wanneer doen voor de borging?

- contacten tussen degenen die ermee bezig zijn en onderlinge uitwisseling van ervaringen om gezamenlijk te leren;
- ruimte en tijd maken voor ‘even stilstaan’ bij een goede borging voordat tot actie wordt overgegaan en dus te vertragen, verdragen en regelen dat andere dingen mogelijk moeten worden uitgesteld;
- er tegen kunnen dat het een proces is van vallen, leren en weer opstaan.

BEN werkt mee aan de juiste randvoorwaarden

Een aantal risico's en randvoorwaarden zijn duidelijk. Het is ook nog nodig om knelpunten verder te analyseren en hiervoor tot gezamenlijke oplossingen te komen.

- 1.** Randvoorwaarden zijn **tijd en ruimte**. Zowel om een GVA kwalitatief goed uit te voeren, als om het nieuwe model eigen te maken en een nieuwe werkwijze te ontwikkelen – en oude gewoonten en patronen af te leren. Het gaat om voldoende uren én de *beschikbaarheid* van voldoende en bekwaam personeel.
BEN staat voor de beweging naar een lerende cultuur, waarin deze ontwikkeltijd en ruimte beschikbaar zijn. Het kost tijd om dit te organiseren. De Netwerkverbinder GVA van BEN kan hierin een rol spelen. Onder meer via de Leading Coalition Brabant zijn we met wethouders, managers, directeuren en bestuurders van gemeenten, veiligheids- en zorgpartijen in gesprek over het beschikbaar maken van voldoende tijd en ruimte. Daarnaast stelt BEN ontwikkelgeld beschikbaar voor het maken van regioplannen om het werken met een GVA in de regio te kunnen gaan borgen.
- 2.** De meerwaarde van een GVA staat of valt met de **kwaliteit van de uitvoering**. Bij onvoldoende tijd bestaat het risico dat organisaties gaan afwijken van de werkwijze en bedoeling van de GVA, bijvoorbeeld met een ‘light’-versie ervan. Dat vergroot de kans dat de bedoeling ervan naar de achtergrond verdwijnt en er niet de juiste hulp wordt ingezet en er gestapeld blijft i.p.v. ‘first time right’. Snelle of ‘light’-versies zijn daarom uit den boze.
Wat de bijdrage van BEN betreft: zie punt 1. Daarnaast werkt BEN aan een kwalitatieve toetsing van de GVA. De eerste gesprekken zijn hierover gevoerd met BEN Gelderland, dat een kwaliteitsmonitor GVA heeft ontwikkeld.
- 3.** Ook de **kwaliteit van scholing**, training en begeleiding moet van hoog niveau zijn en blijven. Er is een gedegen training nodig om het model te leren kennen en ermee te oefenen om het goed in praktijk te kunnen brengen. Net als supervisie en jaarlijkse terugkomdagen om de kwaliteit te blijven borgen. Daarnaast zijn er **voldoende trainers** nodig om komend jaar in iedere regio grote stappen te kunnen maken in de uitvoering van GVA.
BEN biedt scholingen aan en werkt aan het vervolgtraject van supervisie en terugkomdagen in samenwerking met Molendrift. Daarnaast werft BEN actief trainers.
- 4.** De **expertise van een gedragswetenschapper (GW)** is noodzakelijk om een GVA op juiste wijze uit te voeren. Deze prikkelt de andere professionals met vragen vanuit een ander perspectief en ondersteunt om tot gezamenlijke getoetste hypothesen te komen over het

ontstaan, in stand houden, versterken en verminderen van de problemen. De rol van de gedragswetenschapper is belangrijk, vanwege diens vermogen om overstijgend te denken bij complexe vraagstukken in combinatie met wetenschappelijke kennis op de verschillende gebieden.

BEN organiseert de scholing van gedragswetenschappers.

- 5.** De expertise van jeugd-/gezinsprofessionals betreft de gesprekvoering en relatie-opbouw met de gezinnen. Een **samenwerking tussen gedragswetenschapper en jeugdprofessional**, waarbij beide expertises benut worden, is essentieel om kwalitatief goede GVA's uit te voeren.

BEN ondersteunt pilots in een aantal jeugdhulpregio's om deze samenwerking te beproeven.

- 6.** Er is behoefte aan **handvatten om te bepalen wanneer en hoe je een GVA uitvoert en hoe je de GVA kunt inpassen in bestaande werkprocessen.**

BEN reikt deze handvatten aan in de handreiking, opgesteld met de kennis en ervaring van nu in de praktijk van nu. Deze zullen we blijven ontwikkelen, simpelweg omdat onze kennis en ervaring zich verder ontwikkelt en de praktijk steeds verandert.

- 7. Borging in de regio's en organisaties.** Aanstellen van 'aanjagers' binnen de regio en organisaties: opstellen regioplan en periodieke evaluaties op de verschillende aspecten binnen de eigen organisatie of tussen organisaties, waarbij een 'aanjager' de kar trekt. Een criterium voor of het goed gaat is de vraag of er beweging ontstaat en of je het samen eens bent.

BEN stelt een Netwerkverbinder GVA aan en stelt ontwikkelgeld beschikbaar voor regioplannen.

- 8. Doorontwikkeling toepassing, scholing en implementatie GVA.**

Stichting Beweging van 0, Rijksuniversiteit Groningen en Radboud Universiteit Nijmegen voeren een driejarig wetenschappelijk onderzoek uit naar de implementatie van de GVA: werkt de GVA? Hoe dan? En wat zijn de randvoorwaarden? BEN draagt bij door onze bevindingen in het werken met de GVA te delen. Daarnaast heeft het onderzoeksteam van BEN een verkennend onderzoek gedaan naar de toepassing van de GVA in Brabant en Zeeland.

Bijlage

Deelnemers expertmeeting

Michel van den Bogaard	Klinisch psycholoog Reinier van Arkel
Ilona Brekelmans	Gz-Psycholoog Sterk Huis
Linda Gerits	Klinisch psycholoog, beoordelingscommissie BEN
Cristel de Vos	Orthopedagoog generalist i.o. Stichting Inzet Voor Zorg
Kim Storms	Gedragswetenschapper Toegang Tilburg, Toekomstscenario HvB
Martin van Krieken	Gedragswetenschapper Spring
Ingrid van Gool	Netwerkcoördinator BEN

Leden klankbordgroep:

Michel van den Bogaard	Klinisch psycholoog Reinier van Arkel
Janneke Kolsters	Orthopedagoog Generalist Koraal De Hondsborg
Femke Staelens	Beleidsadviseur Jeugdhulp WBW
Marian Versteegen	Gedragswetenschapper Sociale Teams Helmond
Joyce Ritsema	Gedragswetenschapper, Orthopedagoog Generalist JBBrabant
Suzanne van Beek	Gedragswetenschapper Spring Jeugd
Saskia de Veld	Gedragswetenschapper, Gz Psycholoog Sterk Huis
Ellie de Mooij	Gedragswetenschapper Jeugdbescherming West
Sjoek de Vries	Projectleider Zebra
Nadine Rozenberg	Communicatiedeskundige

Meelezers

Fon van Dusschoten	Gz-psycholoog / Cognitief gedragstherapeut, supervisor VGct, Molendrift
Ellen Loykens	Klinisch psycholoog, orthopedagoog, Molendrift